

CURSURILE DIDACTICE AXATE PE FOLCLOR MUZICAL ÎN CONTEXTUL LEGII PRIVIND PROTEJAREA PATRIMONIULUI CULTURAL IMATERIAL

ACADEMIC COURSES BASED ON MUSICAL FOLKLORE IN THE CONTEXT OF THE LAW REGARDING THE PROTECTION OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

SVETLANA BADRAJAN,

conferențiar universitar, doctor în studiul artelor,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

NATALIA MUNTEANU,

lector superior,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

În acest articol sunt analizate cursurile didactice bazate pe folclor muzical în contextul Legii Republicii Moldova nr. 58 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial. Am subliniat necesitatea valorificării materialelor inedite ce se păstrează în arhiva de folclor a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice și ale celor din colecțiile de folclor. Studenții trebuie să cunoască aceste creații autentice din toate punctele de vedere: interpretare, surse de execuție, funcționalitate, morfologie etc., în primul rând, în cadrul cursurilor didactice respective ca, mai târziu, să le promoveze și să le dea o nouă viață.

Cuvinte-cheie: curs didactic, folclor, lege, arhivă, colecții.

This article analyzes the academic courses based on musical folklore in the context of the 58th Law of the Republic of Moldova regarding the protection of the intangible cultural heritage. We stressed the need to valorise the special materials that can be found in the archives of the Academy of Music, Theatre and Fine Arts as well as the folklore collections. Students must know these authentic creations from all points of view: performance, sources of execution, functionality, morphology etc., firstly during the academic courses, so they could later promote them and give them a new life.

Keywords: academic course, folklore, law, archives, collections.

Comunicarea dată abordează o problema importantă legată de protejarea, salvagardarea și valorificarea patrimoniului cultural imaterial. În prezent există un șir de acte normative, respectiv recomandări, regulamente, elaborate de consiliul Europei, UNESCO, ratificate de guvernul Republicii Moldova, referitoare la Patrimoniul cultural imaterial în baza cărora a fost scrisă Legea nr. 58 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial, ratificată la 29 martie, 2012, la care a muncit și Svetlana Badrajan, în echipă cu alți colegi. Această Lege, împreună cu legea arhivelor, a patrimoniului cultural și alte acte normative, creează acea bază legală, care oferă un cadru sigur pentru a proteja ceea ce dispare cu o viteză, am zice, incomensurabilă.

Cu regret, încă mai există o atitudine indiferentă, cel puțin spus, față de folclor, cultură populară, în general. E paradoxal, dar se întâmplă că ne vin din afară recomandări, ce să facem cu patrimoniul nostru pe care îl avem încă în mediu firesc de funcționare și de fapt străinii își fac griji mai mult decât noi înșine în ceea ce privește cadrul legal și mecanismele de protejare, salvagardare a patrimoniului, al arhivelor de patrimoniu.

Spre exemplu într-o recomandare a Consiliului Europei citim: „Arhivele reprezintă o parte considerabilă și indiscutabilă a moștenirii culturale. Ele păstrează memoria națiunii și memoria umană, în general. De ele depind foarte multe în societate”¹. Ca mai apoi în legea arhivelor de la noi să fie stipulat: „Fiecare instituție științifică, de cultură sau educațională, cu atribuții în domeniul patrimoniului cultural imaterial, care gestionează arhive instituționale ce conțin înregistrări ale patrimoniului

¹ RECOMANDAREA Nr. R (2000) 13 Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei referitoare la politica europeană privind accesul la arhive.

cultural imaterial, sunt obligate să păstreze integritatea acestor bunuri culturale prin organizarea și asigurarea arhivelor în conformitate cu prevederile Legii nr. 58 din 29.03.2012 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial și Legii nr. 880 din 22.01.1992 privind Fondul Arhivistic al Republicii Moldova², sau, „Înregistrările patrimoniului cultural imaterial din arhive sunt proprietatea Republicii Moldova și sunt luate sub protecția statului. Ele nu pot fi obiect de cumpărare – vânzare sau obiect al altor tranzacții și sunt puse la dispoziție numai spre folosință³”.

Tot acolo se precizează: „Instituțiile cu atribuții în domeniu inițiază și derulează programe și proiecte privind activitățile de identificare, de documentare, de conservare, de cercetare, de punere în valoare și de transmitere a patrimoniului cultural imaterial cu scopul completării arhivelor de profil, atrăgând în această activitate atât pe responsabilii cu experiență cât și pe studenți în cadrul stagiilor de practică⁴”.

De asemenea este subliniat: „Instituțiile științifice, de cultură sau educaționale, cu atribuții în domeniul patrimoniului cultural imaterial au următoarele responsabilități față de arhivele din subordine: a) Să realizeze cercetări în teren, din contul bugetului de stat sau din surse speciale, pentru a înregistra manifestarea elementelor patrimoniului cultural imaterial în cadrul lor obișnuit de funcționare. Se va da o importanță deosebită înregistrării modului în care se desfășoară real obiceiurile, ceremoniile, riturile, practicile, meșteșugurile, procesele de muncă și altele asemenea înscrise în Registrul național al patrimoniului cultural imaterial⁵”.

În acest context cursurile axate pe folclor muzical, predate studenților de la facultățile muzicale, este de o importanță deosebită, mai ales că în cadrul Academiei de muzică, teatru și arte plastice avem cea mai bogată arhivă de folclor muzical din republică, care însumează peste 15 mii de exemplare. Atât cursurile, numim în special: *Folclor muzical*, *Istoria artei interpretative vocale populare*, *Ritualuri populare*, *Practica folclorică*, cursul de specialitate *Canto popular*, cât și arhiva de folclor, evident necesită reevaluări, reforme. Dar legile elaborate, în mare, constituie o bază metodologică importantă pentru astfel de acțiuni. Deja s-au întreprins pași concreți prin căutarea surselor financiare, încadrarea în proiecte, pentru digitizarea arhivei de folclor, reluarea investigațiilor de teren, etc.

Materialele ce se conțin în arhivă trebuie să constituie un suport important în procesul de instruire în cadrul cursurilor susnumite. Precizăm. Crearea în anul 1945 a cabinetului de folclor la conservatorul moldovenesc de atunci, a constituit începutul investigațiilor de teren planificate, sistematice, orientate spre o cercetare exhaustivă a diferitor localități de pe întreg teritoriului actual al republicii, dar și în Bucovina, sudul Basarabiei – Ucraina.

Primul cercetător-folclorist, pe atunci unicul laborant al cabinetului, a fost Gleb Ciaicovschi-Mereșanu, care ulterior și-a consacrat întreaga viață folclorului muzical, protejării și valorificării acestuia. Anume cu acest scop la inițiativa lui a fost deschisă secția Canto popular în 1986. O mare parte din creațiile folclorice ce se conțin în arhivă la momentul actual au fost înregistrate de maestrul G.Ciaicovschi-Mereșanu sau sub conducerea lui. Aici descoperim toate genurile și speciile folclorului muzical, care trebuie să devină suport didactic pentru cursurile menționate anterior.

Astfel, pentru cursul *Folclor muzical* este necesar de realizat o nouă redacție a materialului ilustrativ, adaptându-l atât la noile tendințe vis-a-vis de obiectul și spectrul subiectelor studiate, cât și la necesitatea informațională mai largă, mai substanțială a generațiilor contemporane de studenți, din care o mare majoritate nu mai au un contact direct cu contextul tradițional. Referindu-ne la obiectul de studiu trebuie să subliniem tratarea acestuia de pe pozițiile antropologiei muzicale, caracteristic științei moderne occidentale.

O cercetare contemporană în domeniul culturii tradiționale imateriale depășește limitele unei abordări doar etnomuzicologice, sau folcloristice, ori etnologice etc. Etnomuzicologia de la noi încearcă saltul spre o nouă interpretare prin fundamentele sociologice și pledoriile interdisciplinare, spre antropologie

2 Regulamentul catalogului național al arhivelor cu înregistrări de patrimoniu cultural imaterial, articolul 7.

3 Idem, Articolul 11 .

4 Idem, Articolul 12.

5 Regulamentul catalogului național al arhivelor cu înregistrări de patrimoniu cultural imaterial, Articolul 13.

muzicală. Ea (antropologia muzicală) nu e decât o dezvoltare firească a etnomuzicologiei, sau cel puțin dimensiunea finalistă, ce include analismul de tip clasic-tradiționalist, însă îl integrează în cadrul interpretării, explicării și comentării sale umane. Ca rezultat antropologia muzicală e integrată firesc în cadrul antropologiei culturale. Anume din acest punct de vedere se cere abordarea teoretică a cursului.

În ceea ce privește *Practica folclorică* în prezent, cu regret, se limitează doar la transcrierea materialelor înregistrate în cadrul investigațiilor folclorice ce se conțin în arhiva de folclor a AMTAP. Însă și în această formulă limitată este valoros faptul valorificării anume a materialelor din arhiva de folclor. Se întreprind pași, precum am remarcat anterior, dar încă fără un rezultat concret, de a găsi surse materiale pentru a relua expedițiile folclorice planificate a studenților de la muzicologie, compoziție, instrumente populare și canto popular, întrerupte în 1999, care reprezintă o parte componentă a cursului *Practica folclorică* și a completa astfel arhiva de folclor.

Referindu-ne la cursul *Ritualuri populare*, necesitatea cunoașterii și promovării creațiilor autentice este indiscutabilă. Montarea în scenă a diferitor obiceiuri de către studenții de la specialitatea Canto popular, presupune în primul rând cunoașterea repertoriului muzical respectiv, a conținutului obiceiului, redarea cât mai aproape de contextul tradițional a acestuia. Problema salvagădării, valorificării patrimoniului cultural imaterial în acest caz este în relație nemijlocită cu fenomenul revizualizării.

Suntem conștienți că „paradigma mentală a folclorului contemporan e cu totul alta decât aceea tradițională, în care folclorul s-a născut și s-a dezvoltat până spre jumătatea secolului al XX-lea”. De aceea nu ne referim la preluarea și perpetuarea de forme, genuri, elemente și piese cât mai arhaice, ori „evocarea și elogiarea unor proprietăți arhaice rurale și regionale cât mai strict și purist delimitate”. Nu la un folclor imaginar bazat pe „imaginea unui trecut static, pe nostalgia unei condiții paradisiace ce nu are nimic de a face cu realitatea în continuă transformare” [2, p.268]. Ne referim la revizualizarea creativă cu o cunoaștere profundă a normelor estetice ale culturii populare, a mecanismelor posibile de compatibilitate cu cerințele de spectacol și alegerea versiunii celei mai reușite de interpretare în alte condiții și cu alte funcții decât cele tradiționale.

În condițiile contemporane de spectacol tot mai mulți interpreți de folclor includ în repertoriul lor nu numai creații rituale de nuntă cu caracter de petrecere, precum cântecele de pahar, cântecul nașului, ș.a., și creații rituale din alte obiceiuri cum sunt cele calendaristice, spre exemplu, execuția cărora sunt însoțite și de anumite alte rituale. Chiar dacă astfel de prezentări sunt dictate și de aspectul comercial, sunt salutate de public și îmbogățesc enorm spectacolul muzical. Astfel spectacolul de folclor în prezent este mult mai mult decât un simplu concert muzical și interpretul trebuie să posede cunoștințe vaste în domeniul culturii tradiționale pentru a realiza un spectacol integru, variat și dinamic.

Încă un curs care are o legătură directă cu prevederile *legii privind protejarea patrimoniului cultural imaterial* este cel de specialitate – *Canto popular*. Aici, ca bază metodică pentru creațiile învățate pe parcursul anilor de studii, atât ca tehnică interpretativă, cât și tratare a diferitor genuri și categorii folclorice, la fel ca și în celelalte cazuri expuse anterior (ne referim la cursuri), trebuie să servească materialele din arhiva de folclor a AMTAP și din colecțiile de folclor, precum Dumitru Blajinu *Antologie de folclor muzical*. 1107 melodii și cântece din Moldova, Constanța, 2002; Colinde din Transnistria, Chișinău: Știința, 1994; Iaroslav Mironenco și cânt codrului cu drag, Chișinău: Literatura artistică, 1987; Gleb Ciacovschi-Mereșanu *Lerui-ler*, Chișinău: Literatura artistică, 1986; Gleb Ciacovschi-Mereșanu *Doine, cântece, jocuri*, Chișinău: Literatura artistică, 1972; și altele de o certă valoare artistică și autenticitate. Precizăm, că interpretul, ieșind în fața publicului, trebuie să fie conștient de respectarea anumitor legi nescrise referitoare la aducerea folclorului pe scenă. Printre acestea:

- să cunoască profund creația folclorică atât a poporului său, cât și al etniilor conlocuitoare;
- să manifeste o atitudine obiectivă față de faptul folcloric în culegerile personale, cunoscând metode diverse de investigare a tradiției populare;
- respectul față de tradiție, în sensul de a nu confunda criteriile estetice ale maselor cu criteriile personale;

- cunoașterea perfectă a creației (sau creațiilor) pe care dorește s-o aducă pe scenă: particularitățile genului, funcțiile, multiplele variante poetice și melodice, maniera execuției etc.
- deoarece scena are legi specifice, prezentarea în fața unui public, conform unei idei regizorale personale, cântecul trebuie să fie încadrat într-o formă care să amintească de mediul, atmosfera tradițională în care se practică;
- aducerea folclorului pe scenă înseamnă ruperea lui de mediul natural, de ambianța obișnuită și schimbarea funcției, prioritar devenind cea distractivă, artistică, informativă [1, p. 27].

Datorită valorilor estetice, etice și umane ale folclorului nostru, creație artistică de o deosebită diversitate și bogăție stilistică și compozițională, tematică și funcțională, care reprezintă modalități variate de reflectare a spiritualității și nivelului de civilizație al poporului, parte integrantă a culturii naționale, ce stă la baza muzicii profesionale („culte”), problema valorificării actuale și integrării folclorului muzical în viața cultural-artistică contemporană, a preluării lui de fiecare generație, se afirmă de cea mai mare importanță.

Astăzi, cântecul folcloric este modificat sub diferite aspecte și pretexte: moda, cerințe noi, altă mentalitate, alt mod de trai etc. La prima vedere fiind un proces firesc, el este dăunător și periculos prin posibila nivelare cultural-artistică a mediului nostru social, prin standardizarea și stereotipizarea elementelor stilistice ale valorilor folclorice, în plus, actualitatea artistică pierde mult din valoarea sa și din cauza că produsul artistic „nou” nu-și poartă numele său propriu. „Aroganța unor „creatori de muzică populară” – aceștia de regulă, aranjează pe muzica populară niște texte inventate – deseori atinge culmea inculturii. „ ...După mai bine de douăzeci de ani de încercări reale de a se reveni la autenticitate, unii interpreți manipulează după propriul gust și propria voie bucăți dispersate de folclor. Pe când abordarea folclorică solicită o responsabilitate enormă. Este foarte riscant să te implicii în domeniul în care domină o ordine perfectă. Cei care astăzi stilizează cântecul folcloric în mod obraznic și neprofesional nu pricep ce înseamnă a cataliza și fertiliza acest gen muzical” [2, p. 287].

Arta folclorică trebuie considerată nu numai ca legătură puternică cu pământul natal, cu istoria poporului din care facem parte, ci și modalitatea cea mai apropiată, cea mai eficientă, cea mai adecvată firii și spiritualității noastre etnice, cel mai bun mod de trecere spre alte forme de artă, spre tezaurul artistic al omenirii.

Referințe bibliografice

1. COMIȘEL, Em. Valorificarea scenică a muzicii populare. În: *Studii de etnomuzicologie*. Vol. I. București: Editura Muzicală, 1986, p. 26.
2. MARIAN-BALAȘA, M. Reprezentanța folclorică și spectacolul folclorismului. În: *Anuarul Institutului de Etnografie și folclor „Constantin Brăiloiu”*. Vol. 11-13, 2000-2002. București: Editura Academiei române, 2004.